

Suomen Tuomariliitto – Finlands Domareförbund ry

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Asia: Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle (HE 263/2014 vp.) rikoslain järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevien säännösten yhtenäistämiseksi

Viite: Lakivaliokunnan lausuntopyyntö 8.1.2015

Pyydettyinä lausuntona Tuomariliitto esittää kunnioittavasti seuraavaa.

Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen

Hallituksen esityksen mukaan rikoslain 17 luvun 1 a pykälän järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta lienee sen runsaan kymmenen vuoden voimassaoloaikana tuomittu vain yhdessä tuomiossa. Tuokaan käräjäoikeuden tuomio ei ole lainvoimainen. Pykälä on säädetty esityksessä yksilöityjen Euroopan unionin lainsäädäntöinstrumenttien ja Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen velvoittamana. Samanaikaisesti viimeisen kymmenen vuoden aikana järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvien ryhmien määrä on poliisin tietojen mukaan lisääntynyt Suomessa. Keskusrikospoliisin arvion mukaan Suomessa toimii noin 80 järjestäytyntä rikollisryhmää ja näissä ryhmissä on jäseniä noin 1.000 (s.19).

On perin valitettavaa, että lainvalmistelussa ei ole otettu vakavasti kysymystä siitä, mistä syystä rikoslain kyseistä pykälää, joka nimenomaisesti on tarkoitettu rikollisesta järjestäytymisestä rankaisemiseen, ei ole tuomioistuimissa tähän tehtävään käytetty. Kysymykseen ei esityksessä vastata, vaan tyydytään uskottelemaan, ettei säännöksessä olisi soveltamisongelmia. Tämä ei valitettavasti pidä paikkaansa, vaan pykälän jääminen kuolleeksi kirjaimeksi johtuu nimenomaan säännökseen sisältyvistä soveltamisongelmista. Nämä ongelmat eivät ratkea sillä, että osa ongelmallisesta pykälästä siirretään ehdotetulla tavalla toiseen kohtaan rikoslakia.

Tunnusmerkistönä rikoslain 17 luvun 1 a § sisältää seitsemän kohdan luettelon järjestäytyneen rikollisryhmän osallistumisen tekotavoista. Nämä eivät sinänsä ole niiden sovellettavuuden kannalta ongelmallisia, koska niissä kuvataan täsmällisesti ja tarkkarajaisesti millainen osallistuminen ryhmän toimintaan on rangaistavaa. Ongelmallinen ei ole myöskään kuvaus yhteenliittymän rakenteelta ja toiminnan kestolta edellytettävistä vaatimuksista. Sen sijaan ongelmallinen on tunnusmerkistössä mainittujen ryhmän toiminnassa tavoiteltujen ja tehtyjen ns. päärikosten merkitys.

Osallistumisteon voi tehdä kuka tahansa eli häneltä ei edellytetä ryhmään kuulumista. Päärikoksen tulee kuitenkin olla tehty tai aiottu ryhmän toiminnassa. Osallistumisteon ja päärikosten välillä on

esityksen perusteluiden mukaan jonkinlainen yhteys. Tätä yhteyttä ei ole kuitenkaan luonnehdittavissa muulla tavoin kuin, että se ei ole osallisuutta päärikokseen. Toisin sanoen osallistuminen ei ole päärikokseen nähden, yllytystä, avunantoa tai rikoskumppanuutta siihen, vaan jotakin näihin osallisuusmuotoihin nähden ”etäämmällä olevaa”. Esitys kertoo siis mitä tuo yhteys ei ole, mutta ei lausu siitä, mitä se on.

Oikeuskäytännössä on epäselvää, mitä on vaadittava osallistumisteon ja päärikosten väliseltä yhteydeltä suhteessa sekä tekoihin että niiden tekijöihin. Tähän liittyy kysymys siitä, onko päärikos tai päärikkokset syytteessä ja syyksilukemisessa yksilöitävä.

Pykälään 1 momenttiin sisältyvä edellytys päärikoksista on epäselvä. Niitä ei ole määritelty muulla tavalla kuin niistä säädettyistä vähimmäisrangaistuksista. Pykälän sanamuodossa päärikoksia luonnehditaan toisaalta tulevaisuudessa aiottuina ja toisaalta menneisyydessä tehtyinä. Epäselvää on, voiko päärikos olla yksi ja sama rikos vai edellyttäkö se useampaa sellaista. Sanamuoto ja viimeisen momentin määritelmä viittaisivat siihen, että niitä tulisi olla useampia: Ainakin yksi tulevaisuudessa aiottu rikos, joka voi jäädä tekemättä, ja yksi ainakin yrityksenä tehty. Täytetyn rikoksen tai sen yrityksen tulee olla ryhmän toiminnassa tehtyjä, mikä tarkoittaa, ettei ryhmän jäsenen omaan lukuunsa tekemä rikos ole päärikokseksi kelpaava. Ryhmän toiminnassa tehdystä rikoksesta tai sen yrityksestä on myös tullut tuomita rangaistus.

Osallistumisteko on rangaistava tahallisenä, mikä tarkoittaa, että tekijän on tullut olla tietoinen kaikista tunnusmerkistötekijöistä, joihin aiottu ja tehty päärikos pykälän sanamuodon mukaan kuuluvat. Tämä tarkoittanee, että syytteessä on jollakin tavalla yksilöitävä näitä päärikoksia, mutta epäselvää on, millä tavalla. Tästä seuraa, että epäselvää on myös, mitä kaikkea osallistumisteon tekijän on tiedettävä näistä päärikoksista ja niiden tekijöistä osallistumistekoa tehdessään.

Esityksen perustelujen mukaan päärikoksen yksilöitävyydelle ei asetettaisi kovin suuria vaatimuksia (s.36). Yksilöimisvaatimus voi kuitenkin syntyä pykälän 3 momentin toissijaisuuslausekkeen johdosta ja siitä mitä lakivaliokunta on sillä tarkoittanut (LaVM 26/2002 vp). Lakivaliokunnan mietinnön mukaan sillä on selvennetty sitä, ettei 1 momenttia sovelleta, jos henkilö on tehnyt pääteon tai ollut siihen osallisena yllyttäjänä tai avunantajana. Tämä tarkoittanee, että pääteon tekijää tai siihen osallista ei lähtökohtaisesti voitaisi tuomita sekä osallistumisteosta että pääteosta. Näin voisi tapahtua vain sillä edellytyksellä, että olisi tehtynä myös toinen sellainen osallistumistekoon nähden päärikoksen asemassa oleva rikos, jossa osallistumisteon tekijä ei ole ollut tekijänä eikä osallisena. Osallistumisteko olisi siten teko, joka avunantotyyppisesti edistäisi ryhmään kuuluvien toisten henkilöiden tekoja. Tämä olisi luontevaa siihen nähden, että osallistumisteon tekijän ei tarvitse kuulua ryhmään. Tästä toissijaisuuslausekkeen tarkoituksesta kuitenkin seuraa, että päärikkokset sekä niiden tekijät ja osalliset olisi välttämätöntä yksilöidä syytteessä ja syyksilukemisessa.

Toisaalta lakivaliokunnan tämä tarkoitus on ristiriidassa toissijaisuuslausekkeen sanamuodon kanssa. Valiokunnan mietintölausuma viittaa erottelukriteerinä teon tekijöihin, kun taas lausekkeen sanamuoto viittaa tekoon. Sen mukaan 1 momenttia ei sovelleta, jos teosta säädetään muualla laissa yhtä ankara tai ankarampi rangaistus. Se, mikä voisi olla sama teko kuin osallistumisteko, on epäselvää. Osallistumisteot ja pääteot sekä niiden tunnusmerkistöt lienevät lähtökohtaisesti siinä määrin erilaiset, ettei niiden välillä helposti voine tulla kysymykseen samaksi teoksi arviointi. Tällöin estettä tuomita pääteon tekijää ja osallista myös osallistumisteosta ei olisi. Tämä olisi

luontevaa siihen nähden, että osallistumisteon tekijäkin voi kuulua ryhmään, jolloin hän osallistumisteollaan edistäisi valmistelutyypisesti omaa osallisuuttaan päteköön.

Joka tapauksessa on epäselvää, onko toissijaisuuslausekkeella jollakin tavalla rajoitettu mahdollisuutta tuomita pääteon tekijää tai siihen osallista myös osallistumisteosta.

Esityksessä ei lausuta mitään pykälän soveltamisongelmista, joista edellä on esitetty vain joitakin huomioita. Siinä ei esitetä niihin ratkaisuja, vaikka ongelmiin on jo aiemmin kiinnitetty huomiota kirjallisuudessa (ks. Sanna Palo; Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu, Helsinki 2010, s. 258-290)

Kun laista eikä sen perusteluista ilmene lainsoveltajalle selkeää ohjetta siihen, minkälaista yhteyttä osallistumisteolta ja sen tekijöiltä edellytetään päärikokseen ja sen tekijöihin, on vahvasti epäiltävissä, että säännös on rikoslain 3 luvun 1 §:ssä säädetyn laillisuusperiaatteen vastainen. Sen mukaan rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Säännös sisältää lainsäätäjälle suunnatun epämääräisen rikoslain kiellon ja korostaa tunnusmerkistön täsmällisyysvaatimusta (HE 44/2002 vp, s. 32).

Pykälän ongelmat juontuvat siitä, että pykälä on aikanaan rakennettu esityksessä mainittuihin kansainvälisiin lainsäädäntöinstrumentteihin ja sopimuksiin sisältyneiden järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmien varaan. Kansainvälisiin sopimusinstrumentteihin sisältyviä määritelmiä ei kuitenkaan ole tarkoitettu sovellettaviksi suoraan kansallisissa tuomioistuimissa. Kansainvälisessä oikeudessa tällaisella määritelmällä ainoastaan luonnehditaan se yhteiskunnallinen ilmiö, jonka määrättyllä ankaruustasolla tapahtuva kriminalisointi sopimusvaltioissa on sopimuksen tai lainsäädäntöinstrumentin tavoite. Tämän tavoitteen kukin sopimusvaltio voi toteuttaa sen omaan rikosoikeusjärjestelmään soveltuvalla tavalla. Esityksen kansainvälistä vertailua koskevasta osiosta selvästi ilmeneekin, että muissa verrokkimaissa kuten Ruotsissa, Tanskassa tai Saksassa määritelmiä ei olekaan sisällytetty niiden rikoslakeihin.

Kun määritelmien soveltaminen on nyt tuomioistuimissa osoittautunut käytännössä mahdottomaksi, voidaankin jo kysyä, onko Suomi syyllistynyt kansainvälisen oikeuden loukkaukseen, kun se ei ole onnistunut tehokkaasti täyttämään sopimusvelvoitteitaan järjestäytyneen rikollisuuden kriminalisoinnissa, vaan kyseinen rikollisuus on päinvastoin saanut maassa yhä tukevampaa jalansijaa.

Koventamisperuste

Hovioikeuskäytännössä järjestäytyneeseen rikollisuuteen on sovellettu rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdan rangaistuksen koventamisperustetta. Mainittuun lainkohtaan ehdotettu uusi 2 momentti, joka on RL 17: 1 a §:n viimeisen momentin järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä, ei ole onnistunut ratkaisu. Sekään ei vastaa tunnusmerkistöltä edellytettävää täsmällisyysvaatimusta. Sen mukaan säännöstä sovellettaisiin yhteenliittymään, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joiden vähimmäisrangaistus on säännöksessä mainittu. Perusteluista olisi pääteltävissä, että rikosten tekemisaikomuksen kannalta merkityksellisiä olisivat jo tehdyt rikokset. Tämä on ristiriidassa säännöksen sanamuodon kanssa. Se viittaa selvästi tulevaisuudessa tehtäviin rikoksiin, jollaisten tekemisaikeista syyttäjän olisi ainakin sanamuodon mukaan esitettävä näyttöä. Tällaisten subjektiivisten tunnusmerkistötekijöiden käyttöä olisi vältettävä, koska niistä on käytännössä mahdotonta esittää näyttöä. Rikosten tekemisaikeitten asemesta sanamuodon tulisi viitata jo

tehtyihin rikoksiin, jolloin se olisi johdonmukainen perusteluihin nähden. Ehdotetussa muodossa myös koventamisperuste uhkaa jäädä järjestäytyneen rikollisuuden osalta kuolleeksi kirjaimeksi.

Ongelmallisten määritelmien soveltamisalan laajentamisen asemesta olisi nyt vakavasti harkittava, olisiko Suomessa sittenkin määritelmien sanamuotojen kopioimisen asemesta kyettävä laatimaan aivan omin sanoin sellainen laki, joka on käyttökelpoinen ja toteuttaa myös tosiasiallisesti Suomen kansainväliset velvoitteet järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa.

Tuomariliiton mielestä asia olisi valmisteltava uudestaan. Valmistelussa tulisi ensin kattavasti selvittää syyt, joiden vuoksi RL 17: 1 a § on jäänyt soveltamatta, ja mitä ongelmia nykyiseen koventamisperusteeseen sisältyy esityksessä mainittujen korkeimman oikeuden ennakkoratkaisujen jälkeen. Samassa yhteydessä olisi harkittava, olisiko ongelmallisesta osallistumisteon ja päärikoksen liitännäisvaatimuksesta luovuttava samalla tavalla kuin terrorismirikosten kohdalla on jo tehty. Tämän esityksen on syytä antaa raueta näillä valtiopäivillä.

Lausunnon on valmistellut allekirjoittanut, joka mielellään saapuu valiokuntaan tarvittaessa kuultavaksi myös suullisesti. Lausunto on käsitelty liiton oikeuspoliittisessa valiokunnassa 2.2.2015.

Kouvolassa 2.2.2015

Aki Rasilainen
Tuomariliiton puheenjohtaja
hovioikeudenneuvos, dosentti